

L'integrazion pofessiunala e sociala dils invalids

Autor(en): **Capeder, Dumeni**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **60 (1975)**

Heft 5

PDF erstellt am: **22.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882398>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

L'integrasiun professiunala e sociala dils invalids

da Dumeni Capeder

L'emprova

Sespruond da dilucidar il problem pertuccont l'integrasiun dils invalids ni handicapai ella professiun e societad, sun jeu ina ga dapli staus cunscients dalla problematica arisguard quell'incarica sociala da gronda muntada. Gl'ei buca repercussiuns economicas, derivontas dalla recessiun actuala, che tschentan alla societad l'incumbensa d'integrar ses members tuccai corporalmein e spirtalmein d'in destin savens nuncapeivel e dir, mobein la veta sezza, che ha da neu en neu produciu invaliditads da naschientscha, sco era talas entras malsognas ed accidents.

Jeu hai gl'emprem empruau da crear in cert catalog da problems tenor il principi: co secumport'ins sco cau da persunal, sco superiur, sco specialist per invalids ni semplamein sco concarstgaun enviers il tschiec, il suord, il senza combas, enviers gl'invalid mental? Limitaziuns d'ina vart e banalitads da l'otra che sepresentan en quei connex han sfurzau mei d'attaccar il problem en ina dimensiun pli largia.

Definiziuns?

Tgei ei quei insumma invalid? Vid tgi patertgein nus plidond d'invalids? Eis ei gl'um culla comba artificiala? Ni il tschiec enconuschents vid sia canna alva? Co stat ei denton cun ils numerus handicapai, vid ils quals nus vesein negina invaliditad: ils epileptics, ils malsauns cronics, ils malsauns psychics? Dat ei insumma ina definiziun digl «esser invalids»? L'assicuranza svizra d'invalids constatescha: «Invalids ei quel ch'ei entras in donn corporal ni spirtal dalla sanadad per adina ni per pli liung temps buca habels da gudignar sia existenza.» Basta quella definiziun? La sperdita d'in sulet det sa esser pil pianist in'invaliditad totala, ferton che la sperdita d'in entir maun ha negin'influenza silla habilitad da gudignar il paun d'in directur general d'interpresa. Quent'ins quel era tiels invalids? Nus vesein pia che l'invaliditad dependa buca mo dil donn effectiv, mobein dalla situaziun professiunala e sociala, mo era dalla veglia e dall'ini-

ziativa dil handicapau sez da vegnir a frida cull'invaliditad sco tala. Sche nus plidein dall'integraziun ella societad, sche patertgein nus vid l'integraziun sociala digl invalid ella veta dils sauns. Dat ei quei? Tgei ei la veta dils sauns? Ina gronda part dils handicapai sesenta malgrad ils handicaps sauna. Era culla formulaziun «la veta dils normals» vegnin nus buca lunsch. Tgi ei normals? Astgein nus opponer als invalids il plaid «normal»? Ord motivs da lungatg e da definiziun essan nus pia fetg malsegirs – e quei ei mo in segn extern dall'entira problematica dall'integraziun.

Demanonza enviers gl'invalid

Lein intercurir empau pli detagliadamein il cumpurtament dalla societad e dil singul enviers ils handicapai. Danunder vegn savens l'aversion, l'antipatia dil saun enviers siu concarstgaun invalid? Tgei tenuta vein nusezs entupond in invalid? Eis ei cumpassiu, marveglias, simpatia, carezia proximala, recusaziun ni mo indifferentad? Las raschuns schain onz profund. Sco ils tgapers ners refuseschan il tgaper alv, piclond cuntinuadaein el, aschia secuntegn il carstgaun da millenaris enneu enviers tut quei che selai buca integrar ella norma fixada. Tier biars pievels primitivs, mo era tier quels che sequintavan appartener alla sfera culturala europea, per exempel tiels Spartans, era ei moda, ch'ins metteva affons naschi invalids d'ina vart e scheva murir els senza assistenza. Mo era el temps medieval vevan invalids ina tresta sort. Fertan ch'ins anfla el Veder Testament passus che han ina tenuta negativa evidenta enviers igl invalid, muossa il Niev Testament en biaras parabras ina tenuta da basa pli cumplaschenta. Mo han ils Cristians acceptau igl invalid totalmein els 1975 onns passai? Patertgeien mo vid il gob ella litteratura, il ziep malvugliu ella détga, la stria cul nas crutsch, dies ault e guoter ella praula ni era facticamein els process dallas strias tochen el gisiatavel tschentaner. Tut quei explichescha forsa, pertgei reacziuns faulsas ein aunc pusseivlas gl'onn 1975. Ils temps nua ch'ins privava ils invalids dil dretg da votar ein passai; bia resta denton aunc da far.

Quei excuors ella historia seigi perdunaus. Lein restar ell'actualitad e sedumandar co e nua las difficultads engravieschan nos sforzs.

Problems

Difficultads d'integraziun ein particularmein manifestas sil plan dall'architettura. Oz eis ei aunc adina pli lev da procurar ad in handicapau –

suentar la scolaziun respectiva – ina piazza da lavur, che da procurar agli ina habitaziun accessibla malgrad siu handicap, pia che munta buca ina barriera architectonica nunsurmuntabla. Dapi decennis pretend'ins risguards pils invalids sil plan dalla construcziun. Pretensiuns tecnicas ell'architectura ein vegnidas formuladas daditg, las normas creadas dapi 1961; tonaton vegnan construcziuns erigidas senza risguardar quellas. Aunc adina observan ins en casaments moderns in ni dus scalems avon ils ascensurs, savens ord schinumnai motivs estetics. Tgei gidan plazs da lavur adattai commensuradamein als giavischs dils invalids, sche gl'access tiel post da lavur (escha, scalas, ascensurs, trens, trams, autobus, passadis eav.) caschuna incaps nundumigneivels? Ins pretenda che l'aplicaziun dallas normas citadas seigi colligiada cun cuosts supplementars exagerai; mo quei selai contestar pli u meins adina. Midar e rectificar edifecis ed installaziuns tecnicas ei carischia, risguardar las pretensiuns dils invalids gia tier la planisaziun da tals cuosta quasi nuot. In exempel: Schar naven la sava d'in esch per aschia possibilitar il passadi da sutgas cun rodas cuosta nuot; demontar quella pli tard cuosta ca. 150 francs.

In auter problem d'integrasiun entaup'ins al post da lavur. Bein ein oz caus da persunal e superiurs prompts d'engaschar handicapai ell'interpresa. Mo lu capetan savens difficultads cun concluvrers per ordinari simpatics e tschécs. La raschun ei denter auter quella, ch'il schinumnu saun supporta buca ch'in invalid ademplescha il medem pensum sco el sez. El sesenta degradaus sch'in donnegiau dil dies, in ziep ni in mutigliau presta ton sco el. Cheu ei aunc bia instrucziun, orientaziun e motivaziun necessaria per sragischar quella tenuta.

La tiarza difficultad d'integrasiun lessel valetar sco la pli greva e problematica. Buca ils handicapai cun invaliditads corporalas visiblas, mobein quels carstgauns – seigien els invalids ni buc – che vegnan buca a fin ni cullas difficultads dalla veta sco tala, ni cullas relaziuns humanas fatschentan nus primordialmein. Malsognas dalla psica sco disturbis psicosomatics, depressiuns nervusas e dall'olma representan pil laic egl ambient dil malsaun in problem quasi insuperabel. El sesenta surdumandaus, daventa malsegirs avon la malsogna buca palpabla. Las consequenzas ein: retenientscha, resistenza, nuncapientscha e refusa. Che quei agir stauscha il malsaun psychic aunc pli afuns ella depressiun ei clar. La fin ei buca greva da s'imaginar: separaziun, internaziun clinica, stabiliment special e pér memia savens il suicidi...

Lein observar per illustraziun in cass ella pratica professiunala, in cass denter mellis, in cass che sa pertuccar mei, tei, oz, damaun.

Il collaboratur, la collaboratura, ha in accident da traffic, dil qual el serevegn buca pli aschia ch'el sa continuar cull'activitad sco tochen dacheu. Probablamein eis el duront liungas jamnas buca habels da luvrar. Ins ha tractau el cun beinvulientscha, simpatia ed oravontut cun cumpassiun. Visetas, brevs, auguris, pachets da Nadal, admoniziuns, cussegls... Min-tgin vul gidar, vul mo il meglier; adina puspei: «tut bien!». Mo la lavur resta; per part, sch'il superiur risguarda particularmein il sventirau, resta ella liung temps nunfatga. E lu, ina ga el decuors dalla reconvalescenza – ni plitost nunconvalescenza – sedamond'ins schebein forse in remplazzament fussi opportuns. Forse, mo provisoricamein – ins sa mai...

Tgi savess dapli? Il miedi da fatschenta? Mo suenter in temps savein nus era: Il miedi ei precauts, stuend far prognosas pertuccont la readmissiun al post da lavur; capeivel. E tuttenina stat el avon nus, igl accidentau. El ei plein confidanza ed ha in attestat medical. Tenor quel seigi el immediat habels da luvrar tschien per tschien, ei seigi denton necessari ch'el effectueschi ina lavur nua ch'el sappi per part seser, per part star en pei e per part semover; mo caneras, puorlas, survetsch irregular vegnien buca pli en damonda – pia la formula classica. Purtar grev seigi scumandau. Ultra dil fatg ch'el stoppi aunc ir savens tiel miedi per terapias, seigi el diltuttafatg sauns.

Cun gronda capientscha e beinvulientscha tedlein nus aunc ina ga la historia dalla malsogna cun detagls pli u meins novs e giavischein a nusezzi ch'il miedi hagi aunc prescret ina cura da treis jamnas, per aschia ver in temps da grazia, ferton che nus sperein d'anflar il post vacant el menaschi.

Cheu essan nus ussa, cun nossa biala politica sociala silla bandiera dalla firma ed il cor plein cumpassiun reala pil pli disgraziau. Nus dein a nusezs in stausch intern: «Fuss il pli bi sch'ins anflass buca in post el menaschi da nies tagl!» Pia entschavein nus culla tscherca. Gl'emprem dumandain nus el sez tgei ch'el s'imageschi, per aschia survegnir ina direcziun concreta. Gie quei sappi el gest buc; per quei seigi el vegnius tier nus; la fatschenta hagi franc e segir in post, ni plirs per selecziunar; ina schi impurtonta fatschenta sco quei...

Tier gl'emprem superiur ha il sventirau, che sesenta aunc adina el cass da saver selecziunar e che sefa rars, buca la cuida. El vegli apparentamein sez buca propi. Tier il secund experiment anflein nus in cau grittentau,

per quei ch' il survetsch dil persunal hagi reduciu ad el sia quota da persunal. «Sche buca quantidad, lu qualidad; mo luvriers top vegnan oz en damonda; culs invalids mei tiel survetsch dil persunal sez!» eav. Gl'ei da se disperar; veva buca gest quei superiur fatg cun bravura il cuors per tractament da persunal?

E cun regularitad stoica telefonescha il rehabilitau la damaun, dumandond nua ch'el sappi entscheiver ussa sia lavur. Ins sa s'imaginar co ei va vinavon. Il cass dat al responsabel cul temps silla gnarva. El drova pazienza, damogn da sesez ed activitad nunstunclenteivla. Ed il potenzial da cumpassiun e capientscha ei era buca inexauribels. Il cass – quei ei igl invalid ch'ei senza cuolpa.

Enconuschientschas

Nus vesein entras quella descripziun empau ironisonta con greva l'integraziun sa esser per il menaschi ella pratica. Las raschuns externas ein buca adina decisivas per il nunsuccess, mobein savens las fleivleziyas humanas ed ils pregiudezis buca motivai e nungiustificai. Leutier s'aschunta aunc il fatg ch' il menaschi pertscheiva, examinescha ed exaurescha buca sistematicamein las pusseivladads potenzialas dalla firma per integrar handicapai.

E finalmein il suandont:

Ei vegn savens renfatschau a nus che l'integraziun sco tala sepaghi buca economicamein, ch' ils cuosts seigien memia gronds e che la rendita seigi en negina proporziun cullas expensas. Jeu sai buca co il lectur giudichescha la caussa; mia experientscha confirmescha atgnamein il cuntrari. Gl'ei clar che buca tuts cass d'integraziun ein equals; jeu vi buca generalisar.

In mument ei per mei denton decisivs: Sch'ins sa evitar entras in'integraziun professiunala pagaments da rentas che van els tschiensmellis, essan nus gia ord motivs dall'economia publica ed industrialia semplamein obligai d'integrar nos handicapai. Dasperas ei per mei decisiv che mintga integraziun sto corrispunder alla responsablidad economica e duei esser cunvegnenta e nizeivla agl invalid. Ch'ella sto contonscher ina prestaziun schi optimala sco pusseivel, ei ton pil menaschi sco pigl invalid dil pli grond interess. En entgins cass isolai drov'ei era la curascha da dir in NA decidiu, sche omisduas parts han cheutras mo disavantatgs; pertgei integraziun exercitada sco finamira propria creass gest quels disavantatgs che nus lein evitar.

Sil plan social ei l'integraziun pigl invalid sco per la societad da gronda impurtonza. Il fatg ch'igl integräu gudogna sez siu paun ed ei cheutras pli u meins dependents ni dil stat ni d'organisaziuns da character social, dat ad el la posiziun necessaria ella societad per guder stema e renconuschientscha duida entras la communitad. Sentiments d'inferiuradad sva-neschan, las pusseivladads che la societad offrescha ein accessiblas agli sco ad auters; el separticipescha dalla veta communabla e formescha sia veta tenor sia mira. Che la societad duei levgiar quei pass secapescha da sesez. Fa ella quei? Fa ella siu duer era enviers quels ch'ei per adina buca habels da gudignar lur paun da mintga di?

Conclusiun

Jeu sun pertscharts che las expectoraziuns sura numnadas cuntegnan nungiustificadamein in manco essenzial, numnadamein ils nundumbreivels sforzs positivs che vegnan fatgs pils invalids. Il spazi da quest tractat basta buca per descriver quell'acziun nuninterrutta che serepeta mintga di en mellis loghens da nossa tiara. Quellas acziuns valerusas e nuninteressadas entscheivan gia en famiglia, nua che geniturs e fargliuns adem-leschan cun spert exemplaric lur obligaziun enviers lur members handicapai. Jeu patratgel era vid miedis e persunal da tgira ch'exequeschan la medema obligaziun en moda admirabla. Buca emblidar lein nus nossas instituziuns dall'assicuranza dils invalids e lur uffecis regiunals d'integraziun; lu las organisaziuns statalas e privatas che prestan di per di in pensum immens pil beinstar dils invalids; e per finir, ils invalids sez che prendan enta maun lur atgna integraziun, che semettan ensemen per contonscher communablamein la realisaziun da lur pretensiuns. A tuts quels e biars auters che vesan lur obligaziun el ver senn e che nezegian mintga pusseivladad per gidar a levgiar la sort dils pertuccai, lessel concludend comunicar ils plaid d'ina mumma d'in affon invalid, plaid che san remediare nossa tenuta, mo che muntan era ina consolaziun ella lavur sociala pils invalids:

«Biars plaidan en connex culla tgira dils invalids adina puspei d'ina obligaziun, da sacrificis e prestaziuns extraordinarias; els emblidan mo me-mia spert conta legria, con deletg, conta benedicziun, conta pasch e cun-tentientscha persunala quella tgira sa purtar a nusezzi. Buca mo il handi-capau ei il retschevider, na, il tgirunz sez anfla en quella missiun ina fina-mira ed ina satisfacziun cumpleina dalla veta che survarga tutta pussei- vladad da s'exprimer.»